CÂTE-VA

MANUSCRIPTE SLAVO-ROMÂNE

DIN

BIBLIOTECA IMPERIALĂ DELA VIENA

DE

IOANŬ BOGDAN.

Ședința dela 20 Ianuarie 1889.

Manuscripte *slavo-române* numescŭ acele manuscripte, care sunt scrise *a.)* în limba slavonă — redacțiunile eĭ de maĭ târḑiŭ — *b.)* în una din țerile române. Unŭ terminŭ maĭ potrivitŭ pentru acéstă clasă de manuscripte slavone până acuma n'am pututŭ găsi. Uniĭ din filologiĭ slavĭ le numescŭ *«vlacho-bulgare»*, din pricină că cele maĭ multe dintr'însele representă redacțiunile târḑiĭ bulgărescĭ, alțiĭ maĭ nepotrivitŭ le numescŭ *«moldo-valache»*, alțiĭ în fine le numescŭ curatŭ *«bulgărescĭ»*. Nicĭ unulŭ din acești terminĭ pe noĭ nu ne póte îndestula. A numi tóte manuscriptele slavone, câte s'aŭ scrisŭ în diferite timpurĭ în țerile nóstre, vlacho-bulgare, este nepotrivitŭ din simplulŭ motivŭ, că nu tóte din aceste manuscripte pórtă caracterele redacțiuneĭ bulgărescĭ. Este adevĕratŭ că cele maĭ vechĭ dintre dînsele sunt bulgărescĭ; deasemenea este incontestabilŭ că cu câtŭ manuscriptele nóstre sunt maĭ vechĭ, cu atât ele sĕ apropie maĭ multŭ de redacțiunile curatŭ bulgare. Dacă amŭ avea manuscripte slavo-române din sec. 12—13, acestea fără îndoială ar fi identice cu cele curatŭ bulgare din acea vreme. Acestŭ faptŭ însă nu ne în-

gădue a adopta terminulŭ vlacho bulgarŭ și pentru cele-lalte manuscripte slavo-române, care nu maĭ presentă redacțiunea curatŭ bulgăréscă. Și cele maĭ multe sunt de acestŭ felŭ. In țĕrile nóstre de vreme aŭ începutŭ a sĕ amesteca redacțiunea bulgară a cărțilorŭ bisericescĭ — de totŭ curată ea s'a aflatŭ numaĭ în aceste cărțĭ — cu cea sêrbéscă și ruséscă. Acésta sĕ simte încă din secolulŭ 14, în secolulŭ 15 și 16 este unŭ faptŭ împlinitŭ. Pentru a denota tóte aceste redacțiunĭ cu unŭ singurŭ cuvîntŭ, mie mi sĕ pare că terminulŭ «slavo-românŭ» e cu multŭ maĭ potrivitŭ decât celŭ «vlacho-bulgarŭ», cu atât maĭ multŭ că noĭ Româniĭ nu putemŭ întrebuința cuvîntulŭ «vlach» datŭ nouĕ de străinĭ. Terminulŭ «moldovlachŭ», întrebuințatŭ maĭ alesŭ de scriitoriĭ rușĭ în descrierile lorŭ, este lipsitŭ de orĭ-ce temeiŭ, de óre-ce nicĭ odată n'a existatŭ o redacțiune slavonă proprie uneĭ singure provincii române, Moldoveĭ saŭ Munteniei; cu atâtŭ maĭ nepotrivitŭ este astădĭ acestŭ terminŭ cu câtŭ nu maĭ există nicĭ Moldova nicĭ Valachia, ci România singură și nedespărțită. Nepotrivirea terminuluĭ «bulgărescŭ» pentru manuscriptele nóstre reese din cele ce am spusŭ până aci.

Intrebuințândŭ terminulŭ «slavo-românŭ», trebue să mărturisimŭ că, de și ni sĕ pare celŭ maĭ bunŭ, elŭ este cu tóte acestea unŭ terminŭ «impropriŭ». Elŭ ar fi «propriŭ» dacă tóte manuscriptele, ce le cuprindemŭ sub acéstă denumire generală, ar purta unŭ caracterŭ pronunțatŭ românescŭ pe lângă celŭ slavonŭ. Acésta sĕ póte susține cu dreptŭ cuvîntŭ numaĭ pentru manuscriptele de totŭ târdiĭ și maĭ cu sémă pentru cele de cuprinsŭ profanŭ saŭ diplomaticŭ, în care influența limbeĭ române asupra celeĭ slavone este așa de puternică, în câtŭ acéstă din urmă îșĭ schimbă formele și construcția după cea dintêiŭ; pentru manuscriptele maĭ vechĭ, cu deosebire cele de cuprinsŭ bisericescŭ, în care tradițiunea s'a păstratŭ cu maĭ multă putere, nu putemŭ susține același lucru. Intr'însele, în adevĕrŭ, sĕ află multe forme necorecte născute parte sub influența limbeĭ române, parte din lipsa de o cunoștință exactă a gramaticeĭ slavone; ele pórtă însă cu tóte acestea unŭ caracterŭ maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ pronunțatŭ bulgărescŭ, rusescŭ saŭ sêrbescŭ. Póte că prin-

tr'unŭ studiŭ maĭ amănunţitŭ alŭ tuturorŭ manuscriptelorŭ nóstre vom afla óre-carĭ criteriĭ maĭ caracteristice pentru o clasificare a lorŭ; deocamdată ne vom mulţămi cu terminul «slavo-românŭ» în lipsă de altulŭ maĭ bunŭ.

Puţinele manuscripte slavo-romăne, ce sĕ află în biblioteca imperială din Viena, aŭ fostŭ descrise în parte, pe cât ştim noĭ, până acuma în treĭ locurĭ. *Dobrowsky*, întemeetorulŭ slavisticeĭ, a fostŭ celŭ dintâiŭ, care a datŭ o descriere maĭ detailată a manuscriptelorŭ slave cunoscute dînsuluĭ, în întroducerea gramaticeĭ sale. Aci sĕ descriŭ şi douĕ din ale nóstre: Evangelia de la Petru Rareş şi Apostolulŭ luĭ Anastasie Crimcovicĭ (1). Descrierea este esactă, însă fórte pe scurtŭ. *S. Stroev*, în cartea sa asupra manuscriselorŭ slavone aflătóre afară din Rusia (2), a descrisŭ şi manuscrisele nóstre din Viena; descrierea luĭ este însă neexactă, sumară şi afară de acésta plină de greşelĭ. Spre dovadă vom da următórele esemple: In epilogulŭ luĭ Crimcovicĭ elŭ citeşte **святая** i. l. d. **скѫтаа**; **молдавскія земли** i. l. d. **молдавскими земли**; **новасъздана** i. l. d. **новосъздана**, **идѣ** i. l. d. **идеже**; în epilogulŭ luĭ Cantacuzino **вязялъ** i. l. d. **вжзѧл**; **вътемъ** (ceea ce n'are nicĭ unŭ înţelesŭ) i. l. d. **въспет** (îndărăt); **чадемъ** i. l. d. **чедемъ** etc; în notiţa din ev. Petru Rareş citeşte **молбу** i. l. d. **молбж**, **есь** i. l. d. **ест** etc; în epilogulŭ luĭ Anania citeşte **знаи** i. l. d. **зна**, **еже** i. l. d. **ере** etc. Tóte aceste schimbă caracterulŭ redacţiuneĭ textuluĭ; din transcrierea luĭ, adese-orĭ curatŭ ruséscă, cititorulŭ nu póte cunósce particularităţile manuscriptelorŭ. O descriere maĭ exactă, cu tóte acestea cu greşelĭ şi necompletă, a datŭ şi *Voskressenskij* (3) evang. luĭ Stefanŭ celŭ M. şi Apostoluluĭ Crimcovicĭ. Descrierea nóstră are asupra celorŭ precedente avantagiulŭ, că cuprinde la unŭ locŭ manuscriptele slavo-romăne din acea bibliotecă şi lasă prin urmare a sĕ vedé

1) Iosephi Dobrowsky, Institutiones linguae slavicae dialecti veteris, Vindobonae, MDCCCLII (ed. 2), XXIII—XXVII.

(2) Описаніе памятниковъ славянской литературы, хранящихъ ся въ библіотекахъ Германіи и Франціи, Москва 1841.

(3) Славянскіе рукописи въ заграничныхъ библіотекахъ, Гр. Воскресенскаго, С. Петербургъ. 1882, extrasŭ din сборникъ отдѣленія русскаго языка и словесности императорской академіи наукъ

maĭ uşorŭ particularitățile comune acestorŭ manuscripte ; pe lângă acésta ea este maĭ completă şi maĭ exactă de câtŭ cele-lalte. Pentru noĭ Românii ea are unŭ interesŭ deosebitŭ, de óre-ce într'însa sĕ vor găsi câte-va notițe scrise de ómenii ce aŭ jucatŭ unŭ rolŭ în istoria nóstră, ca Anastasie Crimcovicĭ, marele vornicŭ Cantacuzen şi Alexandru Iliaş, principele Moldoveĭ, asupra căruia — dacă nu ne-am înşelatŭ în combinațiunile nóstre — psaltirea din 1586 ne dă câte-va notițe interesante, până acum nebăgate în sémă.

Descrierea am făcut-o ast-felŭ, ca să sĕ pótă folosi de dînsa şi ceĭ ce nu ştiŭ slavonesce, traducêndŭ în note textele slavone. Am datŭ o atențiune maĭ mare, decâtŭ sĕ dă de obiceiŭ în ast-felŭ de descrierĭ, ornamenticeĭ manuscriptelorŭ, de óre-ce ea este curatŭ românéscă şi dovedesce unŭ sentimentŭ esteticŭ destulŭ de desvoltatŭ la străbuniĭ noştri. Nu este lucru întêmplătorŭ, că maĭ tóte manuscriptele slavo-române sĕ distingŭ prin o bogată ornamentică, câte o dată plină de gustŭ. La noĭ a existatŭ o şcólă paleografică, a căreĭ istorie va trebui făcută, căcĭ într'însa vom găsi urme ale spirituluĭ românescŭ. Dacă iaĭ în mână orĭ-ce descripție de manuscrise slavone din véculŭ alŭ 15, maĭ alesŭ alŭ 16 şi 17, poțĭ fi sigurŭ că maĭ tóte manuscrisele, ce sĕ distingŭ printr'o bogată şi frumósă ornamentică, sunt de origine românéscă. Nu maĭ multŭ de câtŭ cartea luĭ Stroev, ce descrie vre-o treĭ patru manuscripte slavo-române din München, Paris şi Dresda, ne dovedesce acésta. Sub No. 3, unde sĕ descrie o ev. dela Stefanŭ din München sĕ ḑice : «рукопись принадлежитъ къ самымъ великолѣпнымъ славянскимъ» ; sub No. 6 unde sĕ descrie o ev. din Paris : рукопись прѣкрасная ; sub No. 35, unde sĕ descrie unŭ manuscrisŭ a luĭ Ioan Damaschin din Dresda : «рукопись ета изящна, полууставъ очень красивъ» şi aşa maĭ departe. Vom vedea cu câtŭ entusiasmŭ descrie Voskressenskij frumsețea apostoluluĭ Crimcovicĭ. Cu atâtŭ maĭ multŭ trebue să atragemŭ noĭ atențiunea asupra frumsețilorŭ manuscriptelorŭ nóstre, a cărorŭ ornamentică constitue o parte din istoria arteĭ în țĕrile române.

Pentru ceĭ ce vorŭ aprecia descrierea mea din punctulŭ de vedere

curatŭ filologicŭ, notezŭ aci, că scopulŭ meŭ n'a fostŭ de a da o idee completă de particularitățile redacțiuneĭ slavo-române a manuscriselorŭ cuprinse într'însa: am relevatŭ câte-va dintr'însele; pentru a le releva pe tóte trebue unŭ studiŭ cu multŭ maĭ amănunțitŭ și maĭ întinsŭ, de câtŭ îlŭ putemŭ face acumŭ.

1. Evangelia de la Stefanŭ celŭ Mare (cod. n. 7).

Manuscriptulŭ e de pergamentŭ grosŭ și bine lucratŭ, înaltŭ de 33.5 cm. latŭ de 23.5 cm.; în textŭ și pe la marginĭ liniatŭ; literile sunt scrise pe liniĭ. Are cu totulŭ 258 file: în cele dela începutŭ textulŭ evangelielorŭ cu prefețele luĭ Teofilactŭ, archiepiscopulŭ Ochrideĭ; de la fila 245—247 așa numitulŭ mĕsjaceslovъ și la fine indicarea čteniilorŭ s. cetirilorŭ; de notatŭ este că din sfințiĭ slavonĭ nicĭ unulŭ nu sĕ pomenesce.

Pe fila 121, înlăuntrulŭ uneĭ vignete desemnate numaĭ în aurŭ, sĕ află douĕ figurĭ architectonice în formă de cruce, în care sunt scrise următórele cuvinte: pe cea dintâiŭ

Їѡ стефань воевода гдрь молдавскои земли с҃нь Богдана воевод и ктитор

pe a doua

сьтвори сьи тетроеѵ҃гль съ г҃сжде ею марїею и сиом Богданом (1).

Pe fila 245 a. sĕ află unŭ epilogŭ într'o frumósă încadratură în care sĕ desemnéză sórele (capŭ încunjuratŭ de raze) și luna (profilŭ aruncândŭ raze într'o parte), maĭ josŭ stema Moldoveĭ cu unŭ câmpŭ vĕnătŭ și verde cuprindĕndŭ o cruce încunjurată de stele și cu unŭ altŭ câmpŭ în care sĕ află capulŭ de boŭ cu stea între córne. Epilogulŭ e următorulŭ:

Ї҃ѡ стефань воеѡда божїею м҃слтїю г҃спрь земли молдавскои с҃нь Богдана воеѡд и ѵ҃сѣѵь слѡвесь рачителиик егоже ради любве вжделѣ и потъщателно даде и исписа сѣ сьи тетроеѵ҃гль ѿ ѡкова, и даде его на м҃лбж себѣ и г҃сжди своеи марїи, ѿ с҃на иѵь богдана, вь

1). «Iѡ Stefan vv. domnulŭ țĕreĭ Moldoveĭ, fiulŭ luĭ Bogdan vv. și ctitorŭ, a făcutŭ acestŭ tetroevangelŭ cu dómna sa Maria și fiulŭ sĕŭ Bogdan.» Aci госпождею e greșală în locŭ de госпождею, plslv. госпождеѭ.

с҃той горѣ въ своеи же ц҃ркви въ монастирь изоуграфь идеже ес҃ храмь с҃тгѡ и славнаго великомѫченика и побѣдоносца геѡргїа, в лѣтѡ ѿ създанїа мироу ,з҃і а҃ г҃ска своего лѣта .м҃. и на шестое текѫщее м҃сца априлїа к҃г ;

până aci e scrisŭ cu aurŭ, de aci încolo cu cernélă négră:

писаже сѧ рѫкоѫ грѣшнениаго въ ч҃лцѣхъ филїппа монаха и съпрѡстевайте аще и не подоб҃анїю. ѿ б҃а во всѣ по възможномоу. (1)

Manuscriptulŭ este scrisŭ într'o uncială mare și destulŭ de frumósă, părțile ce nu sĕ țină de textulŭ evangelieĭ într'o uncială ceva maĭ mică și maĭ rotundă, de pildă filele 1-5, 117-119, 187-188 246-258. Vignetele aŭ tóte aceiași formă: un oblongŭ scurtŭ, josŭ deschisŭ. Figurile apostolilorŭ sunt figurile tipice ale secoluluĭ alŭ 16-lea; eĭ ședŭ cetindŭ saŭ scriindŭ într'o odae, într'o biserică saŭ într'o mânăstire. Pentru completare, înșirŭ aci aprópe tóte ornamentele manuscrisuluĭ: f. 1, o vignetă mică; f. 5 b., ev. Mateiŭ; f. 6 a., o vignetă splendidă pe câmpŭ de aurŭ și cu ornamente architecturale, inițiala **К** în verde, vînătŭ și roșu deschise; f. 72 b. ev. Marcu, f. 73 a. vignetă în acelașĭ stilŭ și inițiala **З**; f. 120 b. ev. Luca; f. 121 a. vignetă în care sĕ află inscripția raportată maĭ sus, inițiala **П** în aur și culóre vânătă; f. 189 b. ev. Ión; f. 190 a. vignetă și inițiala **В**; f. 245 a. vigneta finală în forma uneĭ crucĭ saŭ stele. Din acestea a reprodusŭ archeologulŭ rusŭ Stassoff în publicația sa: Славянскій и восточный орнаментъ, Petersburg 1887, doue vignete, una mare și alta mică și o figură, căreia nu-ĭ găsesc nicĭ un rostŭ, v. pl. 38 nn. 1, 2, 3 din amintita publicațiune.

Limba codiceluĭ este limba paleoslovenică așa cum sĕ stabilise a-

1). «Iѡ Stefan vv. cu mila luĭ D-zeŭ domnulŭ țěreĭ Moldoveĭ, fiulŭ luĭ Bogdan vv. și iubitorŭ de cuvintele luĭ Cristos, din dragostea către dînsulŭ a doritŭ și s'a silitŭ să sĕ scrie acestŭ tetroevangel și l'a legatŭ și l'a datŭ spre rugăciune pentru sine, pentru dómna sa Maria și fiulŭ sĕŭ Bogdan în sfântulŭ munte în biserica sa proprie în mănăstirea Zugraf, cu hramulŭ sfântuluĭ și măarituluĭ mareluĭ mucenicŭ și biruitorŭ Gheorghe în anulŭ de la facerea lumeĭ 7010 iar alŭ domnieĭ sale anulŭ 46 curgĕtorŭ, luna Aprilie 23; scrisu-s'aŭ cu mâna celuĭ maĭ păcătosŭ între ómenĭ monahulŭ Filip și iertațĭ dacă nu după tótă cuviința; dela D-zeŭ tóte după putință (sĕ facŭ).» Notez că cuvintele рачительникъ și потъщательнъ nu vinŭ în textele curatŭ paleoslovenice; însemnarea lorŭ sĕ vede ușorŭ din radicalele, din care sunt derivate: рачи-ти, по-тъща-ти.

césta în redacţiunile bulgăresci din sec. 14 şi 15, cu unele deosebirĭ neesenţiale. De oare-ce formele gramaticale sunt în genere fórte exacte, aprópe totŭ ce este de observatŭ cu privire la redacţiunea codiceluĭ privesce maĭ multŭ ortografia decât gramatica luĭ. Unŭ studiŭ amănunţitŭ asupra acestorŭ redacţiunĭ bulgaro-române nu s'a făcutŭ încă şi nu se póte face din lipsa de materialŭ publicatŭ. Noĭ vom da în cele următóre câte-va observaţiunĭ, ce le am scosŭ din primele 10 capitole ale evangelieĭ luĭ Mateiŭ: acestea vorŭ putea servi maĭ târḑiŭ de materialŭ pentru studiĭ maĭ complete.

Particularitatea cea maĭ obicinuită a textelorŭ bulgare şi prin urmare a codiceluĭ nostru este întrebuinţarea neexactă a nasalelorŭ ѫ şi ѧ din punctulŭ de vedere alŭ limbeĭ paleoslovenice. Iată câte-va exemple de acéstă confusiune: имѧщи i. l. d. имѫщи (partic. dela имати); вънѧтрь, i. l. d. вънѫтрь; de asemenea отидошѫ i. l. d. отидошѧ (aor. 3 pers. plur.) (1). In genere aceste două vocale când staŭ singure se întrebuinţéză regulatŭ; confusiunea devine maĭ désă când ele sunt însoţite de iotaţiune: ѭ, ѩ. Pricina acestuĭ faptŭ este că aceste texte bulgare saŭ nu cunoscŭ de felŭ iotaţiunea saŭ o întrebuinţéză rarŭ, punêndŭ în loculŭ eĭ semne diacritice. Exemple: глаголѧщє i. l. d. глаголѫщє = глаголѭщє (nom. plur.); трѣбоуѧ i. l. d. трѣбоуѫ = трѣбоуѭ (pers. I. sing.); de asemenea єѫ i. l. d. єѧ = ієѩ (gen. sing. fem. de la ꙑ (— жє)) Exemple pentru întrebuinţarea nasalelorŭ fără iotaţiune acolo unde paleoslovenica cere iotaţiune sunt nenumĕrate. Iată câte-va: своѫ i. l. d. своѭ (acc. sing. dela своꙗ); ар'хїєрєѧ i. l. d. архиєрєѩ; вєлієѫ i. l. d. вєлиєѭ (formă paleoslovenică paralelă cu: вєликоѭ). мноѫ i. l. d. мноѭ; поустѭ i. l. d. поустинѭ; тобоѫ i. l. d. тобоѭ; твоѧ i. l. d. твоѩ; гнѣвалѧи сѧ i. l. d. гнѣвалѩи сѧ; своѧ i. l. d. своѩ (acc. plur.); ѿпоущаѫтъ i. l. d. отъпоущаѭтъ şi nenumĕrate altele.

In gen. fem. alŭ participiilorŭ active presente forma definită se află desŭ ѫѧ i. l. d. ѧꙗ: ꙑвлъшѫѧ сѧ ѕвѣзды = ꙑвльшаꙗ сѧ звѣзды.

O altă particularitate a codiceluĭ nostru este confundarea semi-

(1) Adaogă ѧзꙑмн i. l. d. ѫзꙑмн de la ѫзꙑкъ; în altŭ locŭ ѧзка i. l. d. ѫзꙑка.

vocalelorŭ saŭ maĭ bine vocalelorŭ întunecóse ъ şi ь, lăsarea lorŭ afară în multe casurĭ şi schimbările ce trebuiaŭ să urmeze după acéstă omisiune.

ъ = ь în: кріnь i. l. d. крииъ, мнωгь (nom. sing. = мъногъ), азь, пїемь = пиемъ, стьгнахь şi стъгнахь vinŭ una lângă alta, знахь i. l. d. знахъ (aor. dela зна-ти), сиъмищихь i. l. d. съньмищихъ şi multe altele.

ь = ъ în: ръци i. l. d. рьци (imperativŭ de la рещи), тъмѣ i. l. d. тьмѣ, дънїе i. l. d. дьнне, іавлънижа, всѣкж, сиъмище. Din aceste şi din cele următóre se vede că copistulŭ n'avea conştiinţă de deosebirea primordială între aceste două sunete, faptŭ ce se observă în cele maĭ vechĭ texte paleoslovenice maĭ alesŭ în cele din epoca postciriliană.

ъ se omite între consonante şi la sfêrşitulŭ cuvintelorŭ: Іωсиф = Іωсифъ, бывши = бывъши, книжники = кънижьникы, скровища = съкровища, мнози = мънози, жзкыми = жзъкыми etc.

ь se omite tot aşa правдж = правьдж, сънмищихь = съньмищихъ, изми = изьми, начнетъ = начьнеть, что = чьто, болши = больши etc.

ъ şi ь se maĭ omitŭ când staŭ la finea cuvîntuluĭ, iar cuvîntulŭ următorŭ începe cu consonantă; în acestŭ casŭ se întîmplă şi asimilaţiune. Exemple: стобож = съ тобоіж, истебе = изъ тебе şi altele; pentru casul întâiŭ citămŭ: въставже = въставъ же, Іωсифже = Іωсифъ же, ωпоущажтти сѧ грѣси = отъпоущаіжтъ ти сѧ грѣси, ползевалсѧ еси = ползевалъ сѧ еси. In «tatălŭ nostru» отьче se scrie ωче iar къде dă где.

е modernŭ în locŭ de ь vechiŭ se află rarŭ; în cele 10 capitole am constatatŭ patru exemple: пръвѣнець = пръвѣньць, оумершоу = оумьръшоу, темно = тьмъно; îndată după dênsulŭ se află însă тъма; двери = дьври, скрежеть = скрьжьтъ; кепль se află în locŭ de въпль. In tóte aceste casurĭ е este accentuatŭ în textŭ: оумéршоу, пръвѣнéць ş. c.

Iotaţiunea lipsesce nu numaĭ la nasale, ci şi la cele-lalte vocale a.) е: емоу = іемоу, его = іего, твоеа = твоіеіа, рождьшее въ неи = рождьшеіе въ ніеи; deaceea cuvintele ce în textele vechĭ paleoslovenice

sĕ termină în ніє aci sĕ termină în іє : цсрскїє, поморїє; ș. c. b.) ѧ: поѧсь = поıасъ, оусиїань = оусиниıнъ, ıоудеѧ = ніодеıа, оувоѧ сѧ = оувоıи сѧ, твоѧ = твоıи ; cuvintele în ıи aŭ їѧ : каменїѧ = каменниıа ș. c. Neîntrebuinţândŭ iotaţiunea, acéstă clasă de manuscripte aŭ saŭ ѧ curatŭ saŭ ѣ în locŭ de ıа. Acesta este unŭ vechiŭ caracterŭ alŭ monumentelorŭ paleoslovenice (cirilice și glagolitice), care a trecutŭ în redacţiunile bulgare așa numite mijlocii (Mittelbulgarische Denkmäler) și de aci în redacţiunile nóstre. Ast-felŭ avemŭ în codexulŭ nostru ѣ tot-deauna la gen. sing. alŭ masculinelorŭ in-jo (jь, ь) : цр҃ѣ = цѣсарıа ін҃лѣ = іздраилıа ; ѣ la nom. sing. al femeninelorŭ in-ja, precum : землѣ законоулюнѣ и землѣ неѳдалимлѣ нѫть морѣ = землıа ș. c. волѣ = волıа ș. a. m. d. Totŭ ѣ sĕ află la nom. plur. neutru alŭ pronumeluĭ вьсь : сїа вьсѣ în locŭ de forma maĭ corectă : си вьсѣ saŭ вьсıа. Odată am întâlnitŭ forma neexactă a gen. sing. Іорданѣ în locŭ de Іордана ; póte să fie o confusiune cu locativulŭ ; totŭ la acestŭ cuvîntŭ am întâlnitŭ locat. Іωрдани (въ Іωрдани), formă neexactă în locŭ de Іорданѣ. Printr'o confusiune a luĭ ѧ iotatŭ și neiotatŭ s'ar putea explica și forma neexactă вьсѣ Іоудеѧ = вьса иıодеıа ; acésta cu atâtŭ maĭ multŭ că manuscrisulŭ cunósce și pe ѧ cu iotaţie : ıа. Acesta l'am găsitŭ în cele 10 capitole de doĕ orĭ la verbulŭ ѣмъ saŭ ıамъ : în pers. 1 plur. ıамы și pers. 2 plur. ıасте (ıамы este forma paralelă luĭ ıамъ) ; în monumentele curatŭ paleoslovenice maĭ tot-deauna ѣмъ ѣсте. Probabilŭ că acéstă ortografie a luĭ ѣмъ cu ıа sĕ găsesce de maĭ multe orĭ în restulŭ manuscriptuluĭ. In acelaș chipŭ se întrebuinţéză acest modŭ de scriere în Savvina Kniga (ed. Sreznevskij), Древніе славянскіе памятники юсоваго письма, 1868 p. 17 și alte monumente paleoslovenice.

є în locŭ de ѧ vechiŭ sĕ află în următórele exemple : 3 pers. pl. aor. : ти (i. l. d. тии) оутѣшет сѧ, приведоше, etc., partic. pres. act. лежеще (de ordinarŭ лежѧщѫ in codex zograph. лежѧщѫ Mateiŭ, c. VIII), gen. sing. a temelorŭ în ја : одежде (не дша ли болши есть пищѧ и тѣло одежде). ѧ în locŭ de є în изшѧдь citatŭ la Vosskr. aci є = ь : изыдь — изшедь — изшѧдь.

ѥ în locŭ de и vine în următórele cuvinte: partic. trecut: рождеп сѧ i. l. d. рождии сѧ (где ѥс рождеи сѧ цр҃ь) şi în comparativulŭ келеи i. l. d. келии (cod. zogr. велиі) = великъіи.

Inăsprirea luĭ и în ы am găsit'o numaĭ o dată în cele ḑece capitole: изыдеть i. l. d. изидеть. Dacă s'ar găsi maĭ desŭ acéstă schimbare, ar dovedi o influenţă rusescă.

ы se află tot deauna în locŭ de maĭ vechiulŭ ъі. Ast-felŭ: пророкы instrum. plur. правы acc. plur. враты instr. plur. грѣшникы idd. tot aşa la adjectivele definite: самарѣнскыи, различиыми în locŭ de forma maĭ veche различнъіими, instr. plur.; tot aşa în trupine: хыштник.

ѥ alternează câte-odată cu ѣ: себе şi тебе dela gen. se confundă cu себѣ şi тебѣ dela loc., faptŭ ce sĕ constată şi în unele ms. rusescĭ din sec. 12. сн҃ѡвѣ б҃жіи = сънове божии; de la comparat. оунии vine şi оуне şi оунѣе, la imperativŭ se întrebuinţéză tot-deauna ѣ: бѫдѣте etc.

ъ cu labialele л, р sĕ află regulatŭ după labiale: исплънити, искрънѣго (şi искрьнѣго) пръвѣнець, мрътьвцѧ (greşală de copistŭ i. l. d. мрътвьцѧ). ъ înainte de л sĕ lasă câte odată afară: злъ гл҃ъ i. l. d. зълъ г(лаго)лъ.

ѣ alternéză cu а în cuvintele: трѣва—трава, само—сѣмо (adv. huc).

Formele gramaticale ale textuluĭ sunt formele corecte ale limbeĭ paleoslovene, sĕ înţelege cu variantele ce le presentă chiar cele maĭ vechĭ texte scrise în ţĕrile slave. A face unŭ studiŭ detailatŭ asupra acestora nu putemŭ, de óre-ce materialulŭ din care amŭ scosŭ observările de până acuma este prea neinsemnatŭ ca să putemŭ face deducerĭ sigure asupra întregeĭ gramaticĭ a manuscriptuluĭ. In codexulŭ nostru sĕ găsescŭ însă şi forme neexacte din punctulŭ de vedere alŭ limbeĭ paleoslovenice: acestea sunt însă fórte puţine şi neînsemnate. Afară de cele citate maĭ susŭ sĕ găsesce de pildă nom. pl. фарисѣе i. l. d. фарисѣи M. saŭ—еи Z, (1) şi altele de acestŭ felŭ, ce în parte sĕ potŭ explica ca particula-

(1) M=codex Marianus, Z=codex zographensis, ambele ediţate de prof. V. Jagić.

rităţi ortografice. Forme nepaleoslovenice, cât putemŭ judeca din extrasele ce le avemŭ înaintea ochilorŭ, nu sĕ află în codexulŭ nostru (1).

Cât privesce *redacţiunea textuluĭ evangelielorŭ*, ea sĕ apropie maĭ multŭ de cea cirilică decât de cea glagolitică (2). In totŭ casulŭ ea nu presentă versiunea originală a traducereĭ paleoslovenice. Astŭ felŭ în textulŭ nostru sĕ găsesce: изми є i. l. d. їстъкни є din cod. zogr. оучнѣє i. l. d. добрѣє zogr. искрънѣго i. l. d. подроуга zogr. крінь i. l. d. цвѣтъ zogr. мытари i. l. d. мъздоїмьци zogr. şi aşa maĭ departe. O părere maĭ precisă asupra raportuluĭ în care sĕ află redacţiunea nóstră cu cele maĭ vechĭ paleoslovenice sĕ póte da numaĭ în urma uneĭ studiărĭ a întreguluĭ codex în comparaţie cu tóte cele-lalte paleoslovenice. Din acestŭ studiŭ sĕ vorŭ putea face şi conclusiunĭ asupra căilorŭ pe care s'aŭ introdusŭ la noĭ cărţile bisericeştĭ slavone: un studiŭ pe care nimenea nu l'a începutŭ până acum.

Pentru a completa descrierea atragemŭ atenţiunea asupra câtorva particularităţĭ paleografice, ce sĕ găsescŭ şi în alte manuscripte din sec. 15. Textulŭ întregŭ e scrisŭ cu uncială mare; litere micĭ (tot-deauna unciale) sĕ află numaĭ în corecturile intercalate în textŭ şi sub title. Manuscrisulŭ are tóte accentele ce s'aŭ introdusŭ prin sec. 13 şi 14 în scrierea slavă: ́, ̀, ̏, spirite şi spirite cu accente pe vocale, maĭ alesŭ la începutulŭ cuvintelorŭ: ', '', unŭ semnŭ ca accentulŭ circumflexŭ pe vocalele lungĭ şi pe nasale: ̑. Interesantŭ este că totŭ acestŭ semnŭ se întrebuinţéză pentru a însemna că consonantă saŭ vocala este móle: o particularitate a celorŭ maĭ vechĭ texte şi cirilice şi glagolitice. Exemple: ѿ поучиажтъ, земл̑є, фарисє̑є. і alterneză cu и: оувієнии şi оувиеть unulŭ lângă altulŭ, сѫдїи, марїи etc. ѕ sĕ află maĭ alesŭ când derivă

1). Маріам i. l. d. Маріѧ (gen. şi acc.) pe marginea fileĭ întâia este unŭ adausŭ alŭ unuĭ copistŭ posteriorŭ: acéstă formă Маріамъ sĕ află în cărţile bisericescĭ moderne ale Ruşilorŭ. In textulŭ evreescŭ şi în unele grecescĭ sĕ află de asemenea Mariam.

2). Când ḑicŭ glagolitică înţelegŭ redacţiunea paleoslovenică originară, ce sĕ află maĭ alesŭ în manuscriptele glagolitice. Cele cirilice din acéstă familie sunt cu multŭ maĭ neînsemnate ca cuprinsŭ şi numĕrŭ.

din г : многы, слоуѕѣ ; sĕ află însă și la începutulŭ cuvintelorŭ: ѕѣло, ѕвѣздѫ etc. з bulgărescŭ, cu unŭ cârligŭ în drépta Ȝ sĕ află maĭ rarŭ : ѫзѫ; Voskressenskij citéză și дроуѕїи, полѕевалсѧ, стѫѕати сѧ, кръзи сѧ. ѕ sĕ găsesce în textŭ fórte rarŭ, la finea șiruluĭ sĕ întrebuințéză pentru lipsa de spațiŭ ; totŭ așa sĕ întrebuințéză și ı la finea șiruluĭ : приложити despărțindu-se în douĕ șire într'unulŭ sĕ scrie прилоӂі —, în alŭ doilea — ти : idd. можешї, възмї etc. Fórte rarŭ sĕ întrebuințéză ѕ la începutulŭ cuvintelorŭ : în singurulŭ casŭ ce vine în cele dintâiŭ ḑece capitole pare a sĕ fi pusŭ din pricină că înaintea luĭ sĕ află оу (къ немоу ѕченици).

Ligaturile sunt rare și simple, и sub titlă ia forma ⩵ : мо⩵.
Sub titlă și la marginea șiruluĭ sĕ întrebuințéză și о mic : такᵒ ,прᵒркомь. Acestŭ modŭ de prescurtare e fórte iubitŭ : нарѥ͑ении = нареченин, прѣдѣ͑хь = прѣдѣлѣхь, по͑бно = подобно ș. c. Câte-odată găsimŭ Т cursivŭ și înaltŭ înlăuntrulŭ șiruluĭ ; la margine maĭ desŭ ; analogŭ este Ѣ înaltŭ la margine. л și alte litere cursive vinŭ de asemenea la finea șirelorŭ saŭ josŭ la margine. In părțile ce nu sĕ țînŭ de textulŭ evangelieĭ (predisloviile și meseceslovulŭ) tóte aceste abaterĭ dela unciala pură sunt maĭ dese. Unele particularitățĭ, maĭ multŭ jucăriĭ, cum sunt ⊙, ꙭ, ꙩ le trecemŭ cu vederea.

2. *Psaltirea luĭ Alexandru Iliașŭ. (cod. No. 72).*

Manuscriptŭ de hârtie în 4⁰ micŭ, scrisŭ la 1586 pentru Alexandru Iliașŭ, principele Moldoveĭ, de Pancratius Holtzschuch : «Illustrissimo Principi ac Dno Dno Elie Alexandro, Principi Moldaviae, scripsit Pancratius Holtzschuch, d. v. D. et p̃posituræ Bambergensis generalis p̃fectus et advocatus, XXVII Iulii MDLXXXVI» (scórța dela începutulŭ ms.). Pe aceiașĭ pagină sĕ află următórele însemnărĭ în slavonesce, după tóte probabilitățile facute de însușĭ principele Alexandru : întâia :

«Кто еж писаль иліліашь алеѯадрѹ воиводь мольдавеи немацкае змлѧ»
= Cine a scris-o? Iliaș Alixandru voevodulŭ Moldoveĭ (în) țéra nemțască.

Cele-lalte sunt încercărĭ de a scrie data anilorŭ 1595 și 1598 în slavonesce: тисѧщь пецн сот декецн десѧт лѣт н пет маю снмннацет д҇не (= 1595 17 Maĭ). Pe fața a doua sĕ află altă dată: тисѧщ петн сот декет десѧт ѿсмн лѣт месница гинаварь шестн д҇енн дощаерь» (1598 6 Ianuarie). Ce însémnă aci дощаерь? (scrisŭ într'unŭ singurŭ cuvîntŭ). Dacă amŭ despărți cuvîntulŭ în douĕ: до щаерь l'amŭ puté traduce : lângă Știria. (1) Provincia acésta sĕ numesce în dialectulŭ sloveanŭ modernŭ «štajer», în nemțesce Steier-mark. Acéstă explicare ne arŭ îngădui să deducemŭ că principele Alexandru Iliașŭ sĕ afla pe la 1598 în Știria seŭ aprópe de Știria, cu atât maĭ mult că Bambergul, unde funcționa acelŭ Pancratius Hotzschuch, cunoscutulŭ orașŭ din Bavaria, nu e departe de Știria. In ce legăturĭ s'a aflatŭ principele nostru cu acestŭ advocatŭ n'amŭ pututŭ afla. Familia Holtzschuher este o familie istorică în Bavaria. Originară din Nürnberg ea jócă unŭ rolŭ istoricŭ începêndŭ din sec. 12 până în alŭ 17-lea. In sec. 16—17 mulți din Holzschuherianĭ sĕ aflaŭ în serviciile regilorŭ ungurĭ, polonĭ și în Liflanda. V. Universallexikon ed. Zidler, Halle, 1735 ad v. Holzschuher. E posibilŭ ca Alexandru Iliaș, născutŭ din Iliaș fiulŭ luĭ Petru Rareș la Rhodos și crescutŭ în Turcia, să fi făcutŭ prin Orientŭ cunoscința aceluĭ Holtzschuher. La 1595 și 1598 elŭ putea să pórte titlulŭ de principe alŭ Moldoveĭ, ca urmașŭ alŭ unuĭ principe Moldoveanŭ; în realitate elŭ a fostŭ numitŭ Domnŭ în Moldova pentru prima óră în anulŭ 1620, după ce fusese mazilitŭ din Valachia la 1616. Hurmuzachi, IV. 2. p. 387 20 Aug. 1620. Pretențiunĭ la tronulŭ Moldoveĭ elŭ avea însă cu multŭ înainte de 1620; pe timpulŭ luĭ Aronŭ Vodă din Moldova elŭ intriga la mazilirea acestuia, de aceea și fu arestatŭ, după dorința luĭ Aronŭ, la Maĭ 1594 în Viena de către archiducele Mateiŭ. (Hurmuzaki, III. 192.) Pe la 1595 și 1598 elŭ sĕ putea afla fórte bine prin «țara nemțéscă» și chiar în

(1) Explicarea acésta presupune o întrebuințare greșită a prep до ce insamnă «până la» și cere după sine gen. nu acc. O ast-felŭ de greșală o putea face unŭ Românŭ, ce nu știa bine slavonesce, maĭ alesŭ că до în unele limbĭ slavice (cehă, polonă, sorabă și malorosiană) sĕ 'ntrebuințéză în sensulŭ luĭ въ cu acc. Cf. Miklosich, Vergl. Gram. IV p. 396 și 522 (ed. 2 Wien 1883).

Stiria, nu departe de capitala Austrieĭ. După tóte acestea ni sĕ pare că nu este nicĭ unŭ motivŭ a ne îndoi de originalitatea manuscriptuluĭ nostru, cum face fără nicĭ unŭ temeiŭ Stroev, p. 48, credêndŭ că codexulŭ din Viena nu este decât o copie din acestŭ secolŭ a originaluluĭ din 1586. E de neexplicatŭ cum a putută să ajungă dênsulă la acestŭ resultatŭ.

Din scrisóre sĕ vede că celŭ ce a scrisŭ codexulŭ nu era dedatŭ cu alfabetulŭ slavonŭ, căcĭ la începutŭ literele aŭ unŭ caracterŭ cu totulŭ neobicĭnuitŭ pe acea vreme în țĕrile nóstre. Mâna scriitoruluĭ sĕ deslégă așa dicêndŭ încetŭ cu încetulŭ, așa că filele dinspre sfêrșitŭ sunt scrise maĭ bine și maĭ fără sfială. Pe conta acesteĭ lipse de exercițiŭ a copiatoruluĭ așŭ fi aplicatŭ a pune deasa întrebuințare a luĭ ѧ în locŭ de ѫ în primele file ale acestuĭ codex, precum și alte particularitățĭ ale luĭ. Filele sunt liniate; literile însă sĕ află parte deasupra, parte de desuptulŭ liniilorŭ

Psaltirea sĕ închee cu psalmulŭ 150 (fol. 149); după elŭ urméză пѣс҃ мѡусеѡва къ ѝсхѡд (fol. 150—152) și пѣс҃ мѡусеѡва ѿ втоwм законѣ (fl 155—159); după acestea notițe de cuprinsŭ religiosŭ (rugăciunĭ, poruncile etc.) într'o limbă slavonă amestecată cu elemente malorusiene (заповид, припокидати, грихе, тило, ѕфаю etc.); aceste parŭ a fi scrise de Iliașŭ, căcĭ ductulŭ lorŭ sémănă în câtŭ-va cu însemnările de pe scórța cărțiĭ, relatate maĭ sus.

Cernéla e négră, roșie și verde. Cuvintele господь, богь, царь etc. și formațiunile lorŭ adjectivale sunt scrise în textulŭ negru cu verde, în textulŭ verde cu roșu. Inițialele și vignetele frumóse. Sĕ găsescŭ și elemente zoomorfice într'ênsele. Particularitățile maĭ însemnate ale redacțiuneĭ sunt următórele: ea sĕ 'mparte maĭ întâiŭ în douĕ: până la fila 36 obicĭnuita redacție bulgară e amestecată cu multe elemente rusescĭ, dela fila 36 încolo ea este maĭ curatŭ bulgară.

ѫ și ѧ sĕ confundă aci maĭ desŭ decât în ev. dela Stefanŭ: ѡт ѧзыка въ ѫзыкъ 92 a. потекошѫ și потекошѧ unulŭ lângă altulŭ 93 b. телца ѫдѫщаго трѣвѫ 96 b. și поѧдошѧ късѣкѫ трѣвѫ 93 b. нѧ = нѫ, plslv. нъ, sed, passim, моеѫ = моеѧ plsl. моеѩ gen. sing.

fem. ps. 70; мѫжь, гѫбитель, пѫть și altele de felulŭ acesta cadŭ, cum amŭ spusŭ, în parte pe sama lipseĭ de eserciţiŭ a copiatoruluĭ.

ѭ și ѩ lipsescŭ; în loculŭ lorŭ sĕ întrebuinţézā saŭ ѫ și ѧ simple ca în cele-lalte redacţiĭ bulgărescĭ saŭ reflexele lorŭ din redacţiunile rusescĭ: оу i. l. d. ѫ, ꙗ i. l. d. ѧ. Exemple: ꙗдошѧ 60 b. și ꙗшѧ 61 a. i. l. d. ѩшѧ plslv. ꙗшѧ, ꙗзыком 7 a. ꙗзыцѣх 32 a. ș. c. соуд și сѫдит, 6 a. живоуіщемоу, ibid. роукȣ 28 a. ороужїе 6 a. дшȣ 8 a. ș. c. оу i. l. d. ѫ sĕ află maĭ cu sémă în partea întâiŭ a psaltireĭ. Identificându-sĕ оу cu ѫ în mintea scriitoruluĭ elŭ pune și ѫ în locŭ de оу acolo unde nu trebue: сѫетѫ i. l. d. соуетѫ 142 b. Totŭ sub influenţa redacţiuneĭ rusescĭ ѧ după asibilate dă а: ѿ начатко i. l. d, ѿ начѧтъка 62 a. знаа и оуслышѧ =знаѩ (знаѧ—знаꙗ—знаа) и оуслышѧ; дша нашѧ în nom. sing. i. l. d. дша наша este o analogie cu сѫетѫ de maĭ sus. а=ѧ sĕ află desŭ în a 3 pers. plur. aor. нарекоша 35 b. etc. Luĭ ѭ îĭ corĕspunde ю, și acestŭ ю sĕ scrie câte odată și când vine după asibilată (în locŭ de оу): дшю мою 9. 6. дшоу мою 28 a. i. l. d. дшѫ моѭ acc. sing. движюще сѧ 102 b. i. l. d. движѫщесѧ. Exemple ca доушѭ, движѭще sĕ găsescŭ în cele maĭ vechĭ monumente ale limbeĭ paleoslovenice: în cod. zogr. assem. sav. knig. euchology. Geitler; în codexulŭ nostru ni sĕ pare însă a fi maĭ curîndŭ o influenţă ruséscă decât o tradiţie veche. Celŭ puţinŭ în ev. dela Stef. M. cu unŭ secolŭ aproape maĭ veche, nu am găsitŭ ast-felŭ de forme. Unŭ exemplu de жд cu jotaţiune n'amŭ întâlnitŭ, cum sĕ află de pildă în ev. zogr. Ioan 4. 13: въждѩждетъ. Exemple de ѫ. ѧ=ѩ, ѩ sĕ gásescŭ fórte multe, maĭ alesŭ în participiĭ, unde vine și ѧ în locŭ de ѭ: глаголѧщих 103 a. аз же възвеселѧ сѧ 91 b. = глаголѭщих, възвеселѭ сѧ (1).

ъ i. l. d. ь și ь i. l. d. ъ este unŭ faptŭ obicinuitŭ; ъ=ь sĕ întâlnesce desŭ și la adj. în ль, unde de altmintrelea vine maĭ rarŭ: ꙗкоблъ etc. După л și р vine regulatŭ ъ: кръвїи 137 a. длъго 143 a. грътани 134 b. чрълмное 133 a. etc.

1) ꙗ sĕ află în unele cuvinte la începutulŭ lorŭ: ꙗвити, ꙗко, ꙗкѡкь și alte câte-va.

ъ în locŭ de **ѻ** (cum se află și în documentele rusescĭ începêndŭ din sec. 13) întâlnimŭ în cuvintele: **правъсти** 111 b. **благовъленииχ** 139 a. **благовълени** 95 b.

ы i. l. d. **и** și **и** i. l. d. **ы**: **постыгнеть** ps. 7, **сыржты** 7 b. = **постигнеть**, **сироты** (în acestŭ din urmă cuvîntŭ e curiosŭ **ж** i. l. d. **ѻ**); **донинѣ** = **доньнѣ** ps. 70 de maĭ multe orĭ. **ы** în locŭ de **и** e influență ruséscă.

ѥ în locŭ de **ѧ** vechiŭ sĕ află în: **ѥзыцѣχ** 101 a. ș, a.; **ѧ** în locŭ de **ѥ** maĭ rarŭ: **мѧне**=**мене** 104 a. Pe aceiași pagină sĕ află ambele forme.

ѣ în locŭ de **ѧ** în: **веселѣще сѧ** 127 a. **сѣде** și **сѧде** ps. 1, **въсѣкь** și **въсѧкь** ps. 7. etc.

и în locŭ de **ѧ** în: **исχодищиχ** ps. 1. de câte-va orĭ sĕ găsesce de la **доуша** acc. **доуши** i. l. d. **доушѧ**, 104 b. **б҃же с҃псе д҃ши рабa твоиго**, ps. 7 și în alte câte-va locurĭ.

ѥ neaccentuatŭ trece câte odată în **и**: **защититиль** ps. 70. **твоиго** ps. 7. **помелоуи** ps. 1. și **помилои** 69 a. i. l. d. **помилоуи** sunt greșelĭ de scrisŭ. Isolate sunt casurile: **призѹвѹ** = **призовѫ** 135 a. și **деищере** = **дъщере** 34 b. Odată amŭ întâlnitŭ **ѣ** i. l. d. **и** în preposiția **при**: **прѣ исχодищиχ вод**, ps. 1. deasemenea **нѣ** i. l. d **нѫ**, plsl. **нъ** ps. 1. (**нѫ** confundatŭ cu **нѧ**, **нѧ** cu **нѣ**).

Formele gramaticale sunt paleoslovenice, nu însă așa de curate ca în evangelia de la Stefan M. Găsimŭ multe forme archaice ca **поуждаахѫ сѧ** 28 a. **клеветаахѫ** 112 b. ș. c., întrebuințarea regulată a dualuluĭ, a tuturorŭ participiilorŭ paleoslovenice, etc.; sĕ găsescŭ însă și forme neregulate saŭ nouĕ, póte chiar unele sub influența limbeĭ romănescĭ. Așa de pildă 105 a. **спасе доуша раба твоѥго**, unde **доуша** stă la nomin. în loc de **доушѫ** la acc. Aci póte să sĕ explice însă și prin confundarea luĭ **ѧ** cu **а** ca în casurĭ analoge cu **потекоша**, **рекоша** etc. Eŭ așŭ explica-o maĭ curêndŭ ca o formă neexactă de óre-ce în alte locurĭ avemŭ **доушѫ** și **доуши**. 105 b. vine: **въ домѹ ѥго** i. l. de locativ. **въ домѣ ѥго**. 127 b: **съзиждеть домѹ** i. l. d. acc. **домъ** 91 a. **животиаамаа** dat. dual. în l. d. **животнъ има**; **твома** 104 a. este o contracțiune din **твоима**. Aceste

din urmă forme sunt intrate în textulŭ nostru sub influența redacțiunilorŭ rusescĭ.

Particularitățile paleografice ale acestuĭ codex sunt aprópe tóte aceleașĭ ca în evang. Stef. Și aci avem ѕ lângă ѹ, ï lângă и; ïе=ие și не (людие, людïе și chiarŭ люде 67 a.), ѕ = з etc. Asupra douorŭ particularitățĭ merită să ne oprimŭ puținŭ. Intâia : nefiindŭ jotațiune, pentru acésta se întrebuințéză diferite semne, ce se punŭ deasupra vocalelorŭ pronunțate cu jotațiune. Celŭ maĭ obicĭnuitŭ semnŭ este ‘ saŭ ’, maĭ rarŭ vine ˇ. Exemple : въздвизаâи 106 b. ’егда 56. scrisŭ și е’гда, свое’го 7 a. твое’ж 50 b. е‘си 51 a. мое‘ж 51 a. е’го 106 a. еж‘ 89 b. полагаѫ‘и ibid. заа‘ецемь i. l. d. заѩцемь (заѩцемь—заѭцемь—заацемь și cu semnulŭ ‘ : заа‘цемь, 90 b.) своеӑ i. l. d. своѥѩ etc. A doua particularitate este întrebuințarea désă a semnuluĭ ’ în loculŭ vocalelorŭ întunecate ъ și ь. Intrebuințarea acestuĭ semnŭ a fostŭ în parte causa dispărițiuneĭ totale a semivocalelorŭ de la finea cuvintelorŭ : copiștiĭ neobservîndu-lŭ totdeauna, maĭ alesŭ că se punea deasupra linieĭ, aŭ începutŭ să-lŭ lase afară, astfelŭ că în manuscriptele de totŭ târḑiĭ ъ saŭ ь se află rarŭ la finea cuvintelorŭ. Exemple: матер’ства 51 b. к’то ibid. жива’ми еси ibid. жива’мѧ еси ibid. totŭ acolo se află însă și : ѹмишжиль, ѹтѣшиль, велькаѣпотж 89 b. etc.

Din formele unorŭ litere putemŭ deduce fără nicĭ o îndoială că manuscrisulŭ după care s’a copiatŭ exemplarulŭ nostru a trebuitŭ să fie cu multŭ maĭ vechiŭ, poate chiar din sec. 14. Literele ц, щ aŭ uneorĭ cele maĭ vechĭ forme cirilice : cea dintâiŭ cu linia a doua verticală, dréptă și scurtă așa că deabea trece peste linie în josŭ, a doua cu linia verticală din mijlocŭ deasemenea scurtă, tot așa ѕ, ѣ și в aŭ forme maĭ vechĭ și maĭ noue :

3. Evangelie de la Petru Rareșŭ (cod. n. 2).

Manuscriptŭ de hârtie lucie și grósă, numită de unii hârtie turcéscă; înaltŭ de 41 cm. latŭ 27.5 cm. Unciala mare, dar elegantă. Ornamentația frumósă. Pe fila 1 o vignetă lungă și închisă, în aurŭ, verde și roșiu; în lăuntru ornamente architecturale: cercurĭ ce sĕ întrețesŭ; fila 36 o vignetă mică, f. 70 una mare cuadrată în acelașĭ stilŭ și inițiala **К**; ff. 98 b. 101 a. 267 a. 165 a. vignete și chipurile Apostolilorŭ; cele d'întâiŭ represintă maĭ tóte o cruce maĭ multŭ saŭ maĭ puținŭ ascunsă sub ornamente. Culorile nu sunt frumóse; ele sunt în felulŭ celorŭ serbo-bulgare din sec. 15—16. f. 164 b. conține următórele într'o uncială maĭ măruntă:

изволенїем ѿ҃ца ѝ поспѣшенїем с҃на и съвръшенїем с҃тго д҃ха. се азь влдкы моѐго ї҃г х҃а ѩѡ петръ воевода бжїею милостїю гспдръ земли молдавскои желанїем вьждеаѣ и раждег сѧ бж҃ствеными любве ѝзволи ѝсписати сїи тетроевангел и ѡкова его и даде его въ м҃лвж себе въ монастир ѯиропотамскїа ѡбитѣл идеже ест храмь с҃тых м҃ м҃нкъ иже въ савастїи. ѝ аще ли сѧ нѣкто покѹсит ѹзѧти его ѿт тамо или сѧ прикоснеть раздробити сребро. таковїи да бѫдет прокаѣт зде и на ѡном свѣтѣ. в лто ҂змг. мца ноев к҃а (1).

Redacțiunea acesteĭ evangeliĭ este curatŭ *sêrbéscă*; a insista asupra eĭ n'are nicĭ unŭ interesŭ deosebitŭ pentru noĭ; ea sĕ găsesce în orĭ ce descriere a manuscriptelorŭ sêrbescĭ de maĭ târḑiŭ. Notămŭ că nasalele sĕ află numaĭ în epilogulŭ luĭ Petru, ceea-ce dovedesce că scriitoriĭ noștri nu eraŭ dedațĭ cu ortografia sêrbéscă; ъ se află și în textŭ pe lângă ь predominantŭ. Acésta a observat-o și Dobrowsky în Institutiones, p. XXIV, unde dă câte-va exemple din

1) Cu bună-voința tatăluĭ și cu ajutorulŭ fiuluĭ și cu împlinirea sfîntuluĭ duhŭ. eŭ (robulŭ) stăpânuluĭ meŭ Isusŭ Cristosŭ Iѡ Petru vv. cu mila luĭ Dumneḑeŭ Domnulŭ Moldoveĭ, dorindŭ cu focŭ și arḑendŭ de iubirea celorŭ dumneḑeescĭ am poruncitŭ să se scrie acestŭ tetroevangelŭ și l'amŭ legatŭ și l'amŭ datŭ spre rugăciune mie în mănăstirea Xiropotam, unde este hramulŭ celorŭ 40 de sfințĭ mucenicĭ de la Sevastia; și dacă va încerca cine-va să-lŭ ia de acolo saŭ să rupă argintulŭ de pe elŭ, acela să fie afurisitŭ aicĭ și pe cea-laltă lume. In anulŭ 7043, luna Noembre 21 (=1534). Formă paleoslavă imposibilă este б(о)ж(ь)ств(ь)ными любве în locŭ de ноѫ любовьѫ; de notatŭ прокаѣт i. l. d. проклѧтъ.

acestŭ codex în comparaţie cu celŭ următorŭ de la Belgradŭ; aci sĕ vede că formelorŭ sêrbescĭ ale celuĭ d'întâiŭ le corespundŭ formele bulgărescĭ ale celuĭ de alŭ doilea. Totŭ dînsulŭ ne spune că Alterus s'a folositŭ de elŭ la ediţia nouluĭ testamentŭ în grecesce. Dobrowsky, p. XXIII, dă greşitŭ anulŭ 1535 i. l. d. 1534. Acestŭ codex maĭ e descrisŭ pe scurtŭ de Stroev sub n. 5. Dintr'însulŭ a reprodusŭ Stassoff două vignete micĭ, v. pl. 38 nn. 4. 5.; data şi la dînsulŭ e greşită: 1536. Unŭ facsimile cu o vignetă a reprodusŭ şi Sylvestre în Paléographie universelle, 1839, fasc. 2. Aceste vignete (şi în genere ornamentica) sêmĕnă cu cele din Stassoff, pl. 35 nn. 1. 2 şi pl. 36. 1. 10: cele din pl. 35 sunt luate dintr'o evangelie de la 1535 scrisă totŭ sub Petru Rareşŭ şi dată mănăstireĭ Dubrăvăţŭ; ea sĕ află acum în biblioteca imperială din St. Petersburg (n. 22). — Textulŭ e în cernélă négră; unele părţĭ: iniţialele, titlurile, numele sfinţilorŭ, etc. cu cernélă roşie; pe filele 7 şi 8 (începutulŭ ev. Mateiŭ) sĕ află între cuvinte presărate puncte de aurŭ.

4. *Evangelia mitropolituluĭ Anania (cod. n. 1).*

Hârtie, formatŭ întocmaĭ ca la manuscrisulŭ precedentŭ; iniţialele sunt scrise aci şi cu roşu şi cu vînătŭ (o colóre ce vine maĭ desŭ în manuscrisele sêrbescĭ). Vignete sĕ află la fila 8-a. 100 a. 162 a. 263 a. de formă cuadrată şi în lanţurĭ întreţĕsute. Fila 352 b. are următorulŭ epilogŭ, scrisŭ probabilŭ de mâna mitropolituluĭ Anania şi interesantŭ prin forma sa documentală:

† Млcтїю б҃жїю да се зна ере покоупиҳ сїю б҃жтьвноую книгȣ глаѧми тетроеѵ҃лїе аз прѣѡ҃сщенїи митрополить, кир Ананїа въсои земли оуггровлаҳїискои, за ҂е҃ аспри, и приложиҳ въ новоую митрополїю въ настолним град тръговище, вь ҳрамь възнесенїа г҃а б҃а и с҃па нашего і҃с ҳ҃а. і еще и болше оукрасиҳь сребрѡм, ѡковаҳ и златом позлатиҳ и поставиҳ вь црькв̑ идеже е҃ м҃ти въсѣмь црквамь. ѩкоже да боудеть вадчⷭ҇твоу мн въ вѣчное въспоминанїе а инокѡм и поповом вь оуслажденїе и ползȣ. и срьдчним ѡчима просщенїе. и ктоже сѧ покоусити вьзети сїю книгȣ ѿ с҃тыа митрополїа где приложиҳ самь вад-

чⷭ҇тво ми за д҃шоу вадчⷭ҇тва ми, а тои чл҃къ еже оудрьзнеть таково дрьзновенїе навѣтом дїавол҃скым да боудет проклет и афоресань ѿ т҃їи ст҃ıи ѡ҃ци иже въ никеи град и да имѣть оучистїе съ юудѡм и съ безѹ҆мнимь арїѡм и съ инѣми тръклетим иже реше на г҃а нашего і҃ х҃а възми възми распни его кръвь на нас и на чадех наших въ вѣкы аминь. и да боудет проклет и ѡт вл҃чтва ми и анадема (1). Dată nu sĕ află.

Fila 354 b. conține o notiță sêrbéscă din an. ҂зрнѳ҃ sau ҂ахна҃ (= 7159 = 1651), din care sĕ vede că cartea a aparținutŭ uneĭ monache Maria, ce a dăruit'o apoĭ bisericeĭ sff. Archangelĭ din Belgradŭ pe vremea mitropolituluĭ Ilarion. Legătura de argintŭ a luĭ Anania (precum și aceea a luĭ Petru Rareșŭ din mscrpt. antecedentŭ) aŭ dispărutŭ.

Ne avêndŭ la îndemână o istorie de încredere a mitropolieĭ din Tîrgoviște, nu potŭ constata de o cam dată cine a fostŭ acelŭ Anania; în totŭ casulŭ elŭ a fostŭ înainte de anulŭ 1651, de óre-ce nu încape nicĭ o îndoială că evangelia s'a scrisŭ întâiŭ la noĭ și apoĭ a trecutŭ în Serbia. Redacțiunea este obicĭnuita bulgăréscă din secolulŭ 16—17; afară de acésta scrisórea este cea obicĭnuită în țêrile nóstre, maĭ frumósă decât scrisórea contimporană din Serbia. Dobrowsky o numesce evangelia belgradiană; Stroev o descrie la pp. 40—43.

(1) Din mila luĭ D-deŭ să sĕ scie că am cumpĕratŭ acéstă carte dumnedeéscă numită tetroevangelŭ eŭ, prea sfințitulŭ mitropolitŭ Kir Anania, alŭ întregeĭ țerĭ Ungrovlache, cu 5000 de aspri și am pus-o în noua mitropolie în capitala nóstră Tîrgoviște, în hramulŭ înălțăreĭ domnuluĭ D-deuluĭ și mântuitoruluĭ nostru Isusŭ Cristosŭ; și l'am înfrumsețatŭ maĭ multŭ, cu argintŭ l'am legatŭ și cu aurŭ l'am auritŭ și l'am pusŭ în biserica, care este mama tuturorŭ bisericilorŭ, ca să-mĭ fie vlădicieĭ mele de vecĭnică amintire, iar călugărilorŭ și popilorŭ spre îndulcire și folosŭ, iar ochilorŭ inimeĭ spre luminare. Și cine sĕ va încerca să ia acéstă carte din sfânta mitropolie unde am pus'o însușĭ vlădicia mea pentru sufletulŭ vlădicieĭ mele, acelŭ omŭ care va îndrăzni să facă o asemenea nelegiuire cu alŭ diavoluluĭ ajutorŭ, să fie procletŭ și afurisitŭ de ceĭ 318 sfințĭ părințĭ din cetatea Nikea și să aibă parte cu Iuda și cu Arie nesocotitulŭ și cu alțĭ «triclețĭ», care aŭ strigatŭ asupra Domnuluĭ nostru Isusŭ Christosŭ: «ia-lŭ, ia-lŭ, răstignițĭ-lŭ; sângele luĭ pentru noĭ și copiiĭ noștri în vecĭ aminŭ»; și să fie afurisitŭ și de vlădicia mea și anatema să fie. Cuvîntulŭ навѣтом l'am tradusŭ cu «ajutorŭ»; póte să insemne și «ispită, seducere». căcĭ навѣтъ în plslv. are și înțelesulŭ de ἐπιστασία și de ἐπιβουλή.

Textulŭ evangelieĭ nepresentândŭ particularitățĭ deosebite de maioritatea manuscriptelorŭ din acea epocă, trecemŭ peste ele și facemŭ câte-va observațiĭ asupra epiloguluĭ mitropolituluĭ Anania; elŭ e interesantŭ prin amesteculŭ ce presentă între redacțiunea bulgară și serbă. Forme curatŭ sêrbescĭ sunt de pildă ере i. l. d. ѥже; celŭ d'întâiŭ vine fórte desŭ în documentele cele maĭ vechĭ sêrbescĭ (sec. 12 și 13) v. Daničić, Rječnik iz Književnih starina srpskih, u Biogradu 1864. ad. v., unde sunt adunate o grămadă de date asupra acesteĭ forme interesante; aci ере nu este pronumele и-же, ci are înțelesŭ de ὅτι. Totŭ pe socotéla redacțiuneĭ sêrbescĭ trebue să punemŭ pe: книгꙋ, црькꙋ, боудеть, (ꙋ = ѫ din cele bulgare); новоую митрополїю, сю i. l. d. новѫѭ митрополиѭ, сиѭ; вьзети, проклет, реше i. l. d. вьзѧти, проклѧтъ saŭ проклѣтъ și рѣшѧ din cele bulgărescĭ; cu atâtŭ maĭ multŭ că ѧ sĕ află în alte cuvinte la loculŭ sĕŭ: чѧдех; înmuiarea luĭ ы în и tot sêrbéscă este: безꙋмииѧмь. Оучистїе i. l. d. оучастїе e greșală. O altă greșélă de gramatică, comisă sub influența limbeĭ saŭ gândireĭ româneseĭ, este construcția ѿ стаа митрополїа = din sfânta mitropolia; отъ cu nom. nu sĕ întrebuințéză în textele slave.

5. Apostolulŭ Krimkovicĭ (cod. n. 6).

Pergamentŭ grosŭ și bine lucratŭ; înaltŭ 35.5 cm., latŭ 24 cm. Uncială mare în felulŭ evangelieĭ de la Stefanŭ M. Ca și în acésta, părțile ce nu sĕ țină de textulŭ evangelielorŭ, sunt scrise cu o uncială maĭ mică și maĭ rotundă. Inițialele și vignetele sunt în același stilŭ făcute, cu deosebirea că la Krimkovicĭ vinŭ și vignete închise, maĭ alesŭ cele maĭ micĭ. Ca tóte manuscrisele rĕmase de la acest prelatŭ, sĕ distinge și alŭ nostru prin o mulțime de notițe și epiloguri; celŭ maĭ completŭ este pe fila 304 b.:

«Вь 'имѧ ѿца и сна и стго дха, трѡце стаа єдиносѫщнаа и нераздѣлнаа. Се мы рабы владкы га бга и спса нашегѡ 'іс ха трчьскы (1) поклѡнници. к г Анастасїе кримкѡви и митрѡполит мѡ-

(1) Stroev citesce aci грьчьскы. троичьсцни поклоннници sĕ află și în život sfetoga Save, izdao Daničić, 1860. p. 74. Acesta e unŭ terminŭ stereotipŭ.

давскими земл҃и. и великiи ктитѡ лѫпꙋ строши. и сн҃ъ егѡ иѡнашкѡ строши. и иѡа крымка и кр҃стина. и въси ктитѡ с҃тгѡ мн҃стира нѡвосъзданнаѧ глемаа драмина. идеж есть храм съшествiе с҃таго д҃ха. свѣдтелствꙋем сим нашим записѡм, кѡгда слꙋчи҃сѧ с҃тмꙋ мн҃стирю нѣкаѧ нѫжда, пѡ нашей смр҃ти въ нѣкаѧ врѣмена. елма изверет бъ быти гспдръ въ млдавскими земл҃и. кѡгда ктѡ покꙋситсѧ ѿ гспдреи ктитор, или болѣри или ѿ рѡда нашегѡ поклонити с҃тѣй гѡрѣ или иерслимꙋ, или подвласть дати наша мн҃стир или патрiарсѣ или митрополитꙋ или измѣнити калꙋгер млдавско земли. или поставити егꙋмен ѿ чюждый мн҃стир. нѫ да имате ѡставити еже рек выше, с҃таа мн҃стир въ въсем оумирнѡ и непоколѣбим, въ вѣкы. аще ктѡ разѡрит наша писанiа и оустрѡенiе тъда бѫдет проклят и триклят анадема маранада. ѿ г҃а б҃а и ѿ въсѣх с҃тых амин. въ дни благочьстиваго г҃на Iѡ Кѡстантин могила воевѡда с҃нь iѡ еремiи могила воевѡд. в лѣтѡ ҂зрн м҃ца мартъ ꙅı днъ (1).

După acestea iscălitura mitropolitului :

(1) In numele tatăluĭ şi alŭ fiiuluĭ şi alŭ sf. duhŭ, troiţă sfîntă, singură şi nedespărţită. Noĭ robiĭ Domnuluĭ nostru Isusŭ Christosŭ, Domnulŭ D-deulŭ şi mântuitorulŭ nostru, închinătoriĭ sf. troiţe : Kir Anastasie Krimkovicĭ şi mitropolitulŭ ţereĭ Moldoveĭ, marele ctitorŭ Lupulŭ Stroicĭ şi fiiulŭ sĕŭ Ionaşcu Stroicĭ, Ioanŭ Crimca şi Cîrstina şi toţĭ ctitoriĭ sfinteĭ mănăstirĭ de noŭ zidite numită Dragomirna, unde este hramulŭ pogorîreĭ sf. duhŭ, mărturisimŭ cu acéstă scrisóre a nóstră, că dacă sĕ va întimpla după mórtea nóstră în óre-carĭ timpurĭ vre-o nevoie

Totŭ de mâna luĭ Crimcovicĭ e scrisŭ și epilogulŭ de la fol. 301 b. cu cernélă négră și galbenă; jurŭ împrejurŭ o încadratură frumósă în aurŭ, încărcată cu florĭ în roșu, verde și vînătŭ. Acestŭ epilogŭ îlŭ repetă și pe primele foĭ, 5 a.—11 a. în josulŭ lorŭ, cu litere maĭ micĭ; aceste două din urmă cu data 15 Martie, cu o ḍi decĭ înainte de celă-laltŭ. Cât de multŭ îĭ plăcea acestuĭ mitropolitŭ să scrie și să desemneze în manuscrisele sale! Il dămŭ și pe acesta întregŭ:

«Сьи с҃ты пра͆ѯєѡ сътвори и ѡкова и позлати съ живописанїем смѣренїи архїепскпь кѵръ Анастасїе Кримкович и митрѡполит мѡлдаскими земли. къ памѧт себѣ и родителем его Іѡаннь Кримка и Кръстина. и даде и къ нѡво-създаннаго свѡего монастире, нарицаемаго Драгомирна, идеже ес храмъ съшествїе с҃тго дх҃а. и аще кто хѡщет вьзѧти или ѹкрасти или продати ѿ с҃тгѡ мѡнастирѣ, тъ да бѫдет проклѧт и тръклѧт анадема маранада ѿ г҃а б҃а и ѿ пр҃чстыѧ его м҃трь и ѿ всѣх с҃тых, и да имает съперник сам ѡ҃цъ и с҃нь и с҃ты дх҃ь. на страшнѣм его сѫдище, амин. къ дни б҃лагочьтиваго г҃сдна Іѡ Кѡстантин могила вѡевѡда с҃нь Іѡ Єремїа могила воевѡды г҃спдры земли мѡлдаскыми. в л҃тѡ ҂зрıı м҃сца мартѣ еı д҃нь (1).

Pe filele 116.—156. sĕ află o notiță interesantă pentru istoria codiceluĭ și pentru timpulŭ la care sĕ raportă ea:

«В лѣтѡ ҂зрѯа мца авгѹст ї дни кѡгда пленила тимѹш хмилнискы, хетман вѡиска заиѡрозкагѡ светаа монастир Драгѡмирна и ис̑тошила и вѡевала егѡ и вѫзѧл, тѡгда ѡт тѡгѡ светагѡ монастирѧ, и

sf. mănăstirĭ, pe orĭ-cine va alege Dḍeŭ să fie stăpânitorulŭ țĕreĭ Moldoveĭ, dacă s'ar atinge careva dintre domnĭ, ctitorĭ, boerĭ saŭ din neamulŭ nostru să închine sf. Munte saŭ Ierusalimuluĭ, saŭ să dea sub stăpânire mănăstirea nóstră patriarchieĭ saŭ mitropolituluĭ, saŭ să schimbe pe călugăriĭ țĕriĭ Moldoveĭ, saŭ să pue egumenŭ din o mănăstire străină, să avețĭ a lăsa cum am spusŭ maĭ susŭ pe sf. mănăstire în tóte în pace și neturburată în vecĭ. Iar celŭ ce va strica scrisórea nóstră și alcătuirea nóstră, acela să fie procletŭ și tricletŭ, anatema maranata, de Domnulŭ Dḍeŭ și de toțĭ sfințiĭ aminŭ. In ḍilele fericituluĭ domnŭ Io Constantinŭ Mogilă Vv. fiiulŭ luĭ Io Eremia Mogilă vv. în anulŭ 7118 luna luĭ Martie 16 zile (=1610)».

(1) Acestŭ sf. praxiu l'a făcutŭ și l'a legatŭ și l'a auritŭ cu ilustrațiĭ smeritulŭ archiepiscopŭ kir Anastasie Crimcovicĭ și mitropolitŭ țĕreĭ Moldoveĭ, spre pomenirea sa și a părinților sĕĭ Ioanŭ Crimca și Cîrstina și-lŭ dedu în decurênd zidita mănăstire a sa Dragomirna, cu hramulŭ pogorîreĭ sf. duhŭ, și dacă cine-va îlŭ va fura saŭ vinde din sf. mănăstire» (urmézā afurisania întocmaĭ ca în celă-laltŭ epilogŭ).

сьи с҃ты параѯиȣ и пѡ тѡм въстал сѧ пан тѡма катакѡзȣнѡ велики дворник вишней земли и княгинѧ егѡ анна и҆ искȣпила сьи с҃тїи параѯиȣ ѡт вѡиска и паки дал егѡ въспет въ светїи монастир драгомирна. идеже бе пьрвое, какѡ да емȣ бѹдет памет и҆ родителем егѡ и княгини егѡ и чедем егѡ (1).

Urmează iscălitura mareluĭ vornicŭ Cantacuzin, care arŭ fi fostŭ imposibilŭ de descifratŭ, dacă nu arŭ fi evidentŭ că celŭ ce a iscălitŭ a scrisŭ elŭ însușĭ și notița de deasupra :

Manuscrisulŭ acesta e plinŭ de ilustrațiunĭ, făcute tóte de mâna mitropolituluĭ Anastasie Crimcovicĭ, cum însușĭ ne spune în epilogulŭ de pe fila 301 b. Citămŭ pe cele maĭ însemnate : fol. 1 a. vignetă închisă mică, fil. 3 a. sff. Ioachim și Ana; 3. b. vignetă mică; 4 a. Isus Cristos în mijloculŭ evangeliștilorŭ și apostolilorŭ, 16 persóne afară de Isus ; ilustrația acésta e alegorică: represintă unŭ arbore în vîrfulŭ căruia sĕ află Isus, iar pe ramurile luĭ staŭ ucenicii sĕĭ ; 4 b. apostolulŭ Luca scriindŭ evangelia; 5 a. vignetă mare, josŭ deschisă ; 74 a. prorocii Moise și Aron; 74 b. vignetă; 75 a. Isus și Saara; 75 b. apost. Iacob; 76 a. vignetă mare deschisă; 83 a. St. Gheorghe și sf. *Ioanŭ Novi* cu câte unŭ шестокрилат deasupra capetelorŭ lorŭ; 84 a. apost. Petru; 84 b. vignetă

(1) In anulŭ 7161 luna Augustŭ 10 ḍile (=1653) când aŭ jefuitŭ *Timușŭ Chmelnițchi*, hatmanulŭ ósteĭ zaporogiene, sf. mănăstire Dragomirna și aŭ pustiit'o și a bătut'o, luâ atuncĭ din acea sf. mănăstire și acestŭ sf. praxiŭ, și după aceea sĕ ridică panulŭ Toma Cantacozino, marele vornicŭ alŭ țĕreĭ de susŭ și dómna luĭ Ana și rĕscumpărară acestŭ sf. praxiŭ de la óste și din noŭ îlŭ dădură îndărătŭ în sf. mănăstire Dragomirna, unde era maĭ înainte ca să-ĭ fie de pomenire luĭ și părinților sĕĭ și dómneĭ sale și copiilorŭ sĕĭ.

mare închisă; 92 b. ap. Petru; 93 a. vignetă; 99 b. ap. Ioanŭ; 100 a. vignetă mare închisă; 110 b. Iuda; 115 a. douĕ corurĭ, unulŭ de apostolĭ, altulŭ de prorocĭ; 115 b. ap. Pavel; 143 a. Maica Domnuluĭ cu fiulŭ ședêndŭ pe unŭ tronŭ, Ilie, Enoch și Ioanŭ li sĕ închină; 143 b. ap. Pavelŭ vorbindŭ într'o adunare, idd. 172 b.; 172 a. Mihailŭ călare omóră unŭ dracŭ cu códă; 192 a. David și Solomon, iar în mijloculŭ și deasupra lorŭ sf. Pavelŭ; 241 a. înălțarea luĭ Isus la cerŭ; 270 a. bunavestire; 292 b. răstignirea luĭ Isus. Cele-lalte maĭ neînsemnate sĕ află la Voskressenskij, p. 34-35. In sfîrșitŭ mitropolitulŭ n'a uitatŭ a sĕ desemna și pe sine însușĭ la fila 85 a. în ornatulŭ sĕŭ, rugându-sĕ în genuchĭ în fața mănăstireĭ Dragomirna, din care sĕ vede unŭ părete.

Tóte aceste ilustrațiunĭ nu sunt invențiĭ d'ale luĭ Anastasie Crimcovicĭ; ele sunt miniaturĭ și ornamente tipice, așa cum se desvoltaseră până la dênsulŭ în arta bizantină și slavonă. Cu tóte că elementulŭ tradiționalŭ predomină într'ênsele, nouĕ ni sĕ pare că Anastasie Crimcovicĭ a introdusŭ și unŭ elementŭ personalŭ cu multŭ maĭ bogatŭ decât facŭ de obiceĭŭ copiatoriĭ de manuscripte. Acéstă impresie generală amŭ puté-o dovedi dacă amŭ urmări unele din ilustrațiile luĭ în decursulŭ desvoltăriĭ de maĭ târḑiŭ a arteĭ bizantino-slavone; acésta însă n'o putemŭ face aci. Ne mulțămimŭ de o cam dată cu enunțarea acesteĭ impresiĭ generale. Câtŭ privesce execuțiunea ilustrațiilorŭ, acésta este rudimentară și fără multŭ gustŭ. Că ele arŭ avé o mare însemnătate pentru istoria iconografieĭ slave, cum crede Voskressenskij, p. 33 (имѣютъ очень важное значеніе для исторіи славянскаго иконописанія), ni sĕ pare a fi exageratŭ.

Limba și ortografia acestuĭ codex sunt cele obicĭnuite în sec. 16-17 la noĭ; ceva deosebitŭ nu presintă. Unele exemple dă Voskressenskij în descrierea sa; acestea se găsescŭ în tóte manuscriptele din acea epocă. O comparație a redacțiuneĭ cu ediția tipărită la Ostrog ne dă Dobrowsky în Institutiones p. XXV—XXVI; ele sĕ deosebescŭ fórte puținŭ una de alta. Noĭ vomŭ face câte-va

observațiunĭ asupra limbeĭ epilogurilorŭ și notițelorŭ: acestea, fiindŭ scrise fără unŭ modelŭ, ne daŭ o idee de cunoscințele și modulŭ în care scriaŭ limba slavonă ómeniĭ noștri învĕțațĭ din sec. 17-lea.

In locŭ de mediobulg. ѫ vine aci desŭ ѥ: троицѥ=троицѫ (gen. sing.) la Crimcovicĭ, la marele vornicŭ: светаа, кнегинѫ, памет, чедем i. l. d. свѫтаа etc. ы trece în и maĭ desŭ: винием, паки, велики, могила i. l. d. вынием etc. молдавскими și молдавскыми vinŭ una lângă alta. ѣ trece în ѥ la vorniculŭ Cantacuzin: плеина, ве i. l. d. плѣнила, вѣ. Unŭ singurŭ casŭ de vocală obscură înainte de р: пьрвоѥ i. l. d. obicĭnuitulŭ прьвоѥ, первоѥ nu sĕ află; параѯинȣ i. l. d. праѯинȣ póte să fie efectulŭ unuĭ defectŭ naturalŭ de vorbire a luĭ Cantacuzinŭ, căcĭ la Crimcovicĭ sĕ află праѯеѡ; ceĭ gângavĭ zicŭ параѯеѡ. Cu multŭ maĭ interesante sunt însă greșelile de gramatică, în specialŭ sintaxa. Aci sĕ vede că limba română a avutŭ o mare influență asupra construcțieĭ slavone; în acésta găsimŭ greșelile cele maĭ elementare, care fórte rarŭ sĕ întâlnescŭ în textele din timpulŭ luĭ Stefanŭ M. saŭ în documentele din acelŭ timpŭ. Maĭ alesŭ concordarea e greșită și regimulŭ. Exemple: под власть дати наша монастир: монастырь în plslv. e masculinŭ, la Crimcovicĭ e femininŭ sub influența româneseuluĭ «mănăstirea nóstră»; o a doua greșală în aceiașĭ construcție este că în locŭ de acc. sĕ pune simplu nomin., deórece în limba nóstră acc. nu sĕ deosebesce de nom. Totŭ așa e acc. светаа монастир. Ѿ чюждый монастир = din mănăstire străină; după отъ arŭ fi trebuitŭ să urmeze gen. чоужДаго монастыры. In altŭ locŭ avem genet. монастирѥ, forma curatŭ românéscă, și unŭ casŭ cu totulŭ isolatŭ, o reminiscență a vechilorŭ texte, монастирѣ. Forma cu totulŭ greșită молдавскими земли (în locŭ de obicĭnuitulŭ молдавскои з.) vine de maĭ multe orĭ; de câte-va orĭ ca gen. saŭ dat., odată ca loc. cu въ. Aci instrum. plur. e pusŭ pe lângă loc. sing. saŭ dat. sing. матерь la gen. i. l. d. —и saŭ —ѥ; сѫдище la loc. i. l. d. —и; gen. съшествїѥ i. l. d. —ы saŭ —ия în храмъ сьшествїѥ, sunt greșelĭ elementare de declinație,

ce dovedescŭ că mitropolitulŭ Crimcovicĭ avea o idee confusă de sufixele slavone. нашь are acc. наша i. l. d. наше la neutr. (наша писанїа) нашь la masc. (наша монастир): aci se pare că sub influența limbeĭ și române Crimcovicĭ a luatŭ pe наша писанїа de unŭ nom. fem. = pisani*a* nóstr*ă* în locŭ de unŭ acc. neutr.; totŭ așa s'a întâmplatŭ și cu alŭ doilea exemplu.

Exemple de concordare greșită vinŭ maĭ alesŭ în titlurile domnilorŭ, unde adject. nu sĕ concórdă cu numele propriĭ saŭ vice-versa: сн҃ь еремїи могила воевод = fiulŭ luĭ Ieremia Mogilă vv. i. l. d. сн҃ь еремиѧ могилы воеводы; într'unŭ locŭ sĕ află сн҃ь еремїи могила воеводы; totŭ așa după gen. троицє urméză nom. стла ș. c. Cât despre finețele sintaxeĭ slavone, ca d. e. instrum. predicativŭ, ele disparŭ înaintea sintaxeĭ române. Ast felŭ avemŭ быти господарь = să fie domnŭ, î. l. d. в. господаремь după verb. изберет = va alege.

Se vede că suntemŭ în timpulŭ, când mintea românéscă nu maĭ putea suporta greutatea apĕsătóre a formelorŭ slavone; ea sĕ desbracă de ele încetŭ cu încetulŭ, până ce în fine le asvîrle pentru tot-deauna. Acestŭ procesŭ de desbrăcare a începutŭ din primele timpurĭ ale existențiĭ nóstre ca statŭ; în timpulŭ, căruia aparținŭ monumentele literare de care ne ocupămŭ aci, elŭ s'a și împlinitŭ.

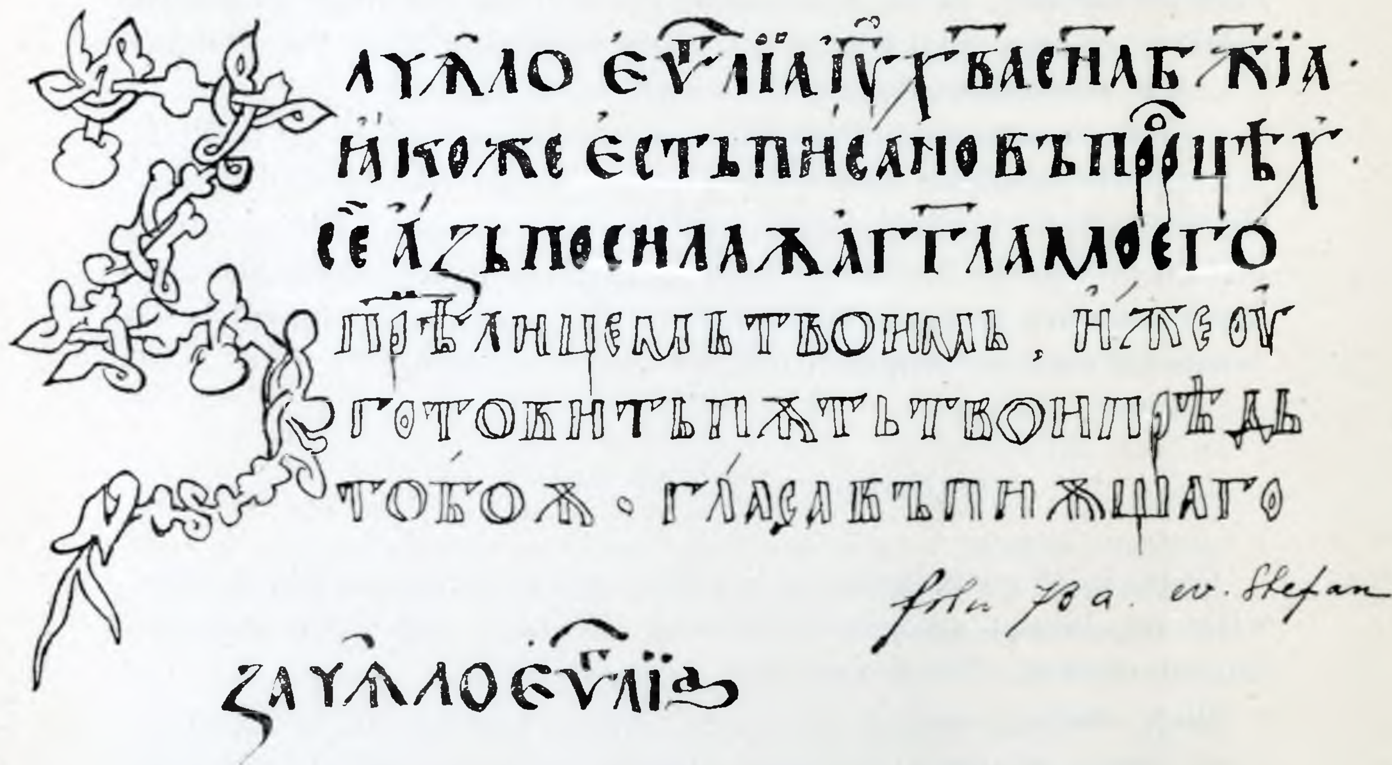
6. Varlaam și Iosafat (cod. n. 73).

Codex în 4⁰ micŭ, scrisŭ pe hârtie cu cursiva modernă. Elŭ conține viața luĭ Iosafat tradusă de boerulŭ Boțulescu din limba italiană în cea română. Titlulŭ completŭ e următorulŭ:

Viața sfîntuluĭ Iosafat, pe carele Varlaam l'aŭ întorsŭ la credința creștinéscă, tălmăcită din limba italiană în românéscă de Vladulŭ Boțulesculŭ de Mălălăescĭ, logofătulŭ, aflându-se la închisóre în castelulŭ de la Milanŭ în Italia. La anulŭ de la Cristos ҂аѱ҃д.

Intregŭ manuscriptulŭ are 62 file. Limba e frumósă și corectă; icĭ colea câte-unŭ italienismŭ, acestea însă foarte rare.

Cine a fostŭ acestŭ logofătŭ Boțulescu și cum a ajunsŭ elŭ în închisórea din Milanŭ, n'amŭ pututŭ să aflu până acuma. Anulŭ traducereĭ e fără îndoială 1764, căcĭ în data raportată maĭ susŭ ѵ· este evidentŭ o greșală în locŭ de ѱ·=700.

Facsimile din Evangelia dela Ștefanŭ celŭ Mare (pag. 512).

ÎNDREPTĂRÎ ȘI ADAUSE

Din neputința în care s'a aflatŭ autorulŭ acestuĭ memoriu de a face tóte corecturile necesare și de a supraveghia immediatŭ pe cele făcute, s'aŭ strecuratŭ într'însulŭ maĭ multe greșelĭ regretabile. Trecêndŭ peste cele inherente faptuluĭ că textele slave s'aŭ tipăritŭ cu alfabetulŭ cirilicŭ românŭ și peste cele ce sĕ potŭ ușorŭ recunósce din textŭ, notămŭ pe cele maĭ principale și adăugămŭ câte-va explicărĭ la niște pasaje nu destulŭ de lămurite. Numĕrulŭ dintâiŭ însémnă pagina, alŭ doilea șirulŭ :

4, 28 ета : эта ; 6, 7 **подосанїю : по досанїю** ; 7, 14 **нмати : нмѣтн** ; 7, 30 după *presente* adaugă *și preterite* ; 9, 19 **вѫсѣ : вѫса, вьса : вьсѣ** ; 9, 33 **пнщтѧ : пнщѧ** ; 10, 2 comparativulŭ : adjectivulŭ ; 11, 28 **ѿпоущa жтъ, земле, Фарнсее** aŭ acelașĭ semnŭ : ̑ saŭ ̆ ; 16, 31 după *locativ*, adaugă maĭ *obicĭnuitŭ* ; 25, 26 влжное : важное ; 27, 3 *și* dela finea șiruluĭ trebue trecutŭ la finea șiruluĭ precedentŭ ; 28, șirulŭ din urmă 512 : 5—12,

Formele dela p. 9 **Іорданѣ** gen. **Іѡрдани** loc. și **вѫса** nom. sing. sunt luate ca neexacte întru cât cele dintâiŭ sunt neobicĭnuite în textele paleoslovenice (**Іорданъ** fiindŭ o trupină în *o*) ér forma **вѫса** saŭ **вьса** i. l. d. **вьсѣ** ca nom. sing. vine forte rarŭ și e maĭ puținŭ corectă decât acésta din urmă. La p. 16 s'aŭ trecutŭ din nebăgare de sémă formele **домȣ** loc. și ac. între cele necorecte în locŭ să se trécă între cele archaice. Aceste forme vinŭ rarŭ în textulŭ nostru, ca în tóte textele de redacțiune rusescă saŭ sub influența acesteĭ redacțiĭ.

Forma **доушѧ** 16, 13 și 27 s'a admisŭ pentru acc. i. l. d. **доушѫ** în urma confundăriĭ așa de dese a luĭ **ѧ** cu **ѫ**.